

VITA

A GYERMEKEKKEL VÉGZETT PSZICHOTERÁPIÁRÓL

A Pszichoterápiás módszerek szakmai protokollja a gyermekterápia alanyának a gyermeket tekinteti, módszereit pedig a pszichoterápiás módszerek gyermekekre adaptált változataiban határozza meg. A felnőtt terápiáktól eltérően egységes eszközrendszerrel dolgozik, ami magában foglalja a gyermek környezetének bevonását is. E szerint a szülőkkel való kapcsolattartás a gyermekkel folyó munka elengedhetetlen, ugyanakkor járulékos eleme. A gyermekterápiához elengedhetetlen frissesség és rugalmasság – nem csak a módszerekben, a gondolkodásmódban is – jó alapot teremt arra, hogy a gyermekterápia paradigmája időről időre megvizsgálható legyen. Örömmel adunk helyt Horgász Csaba markáns álláspontot megfogalmazó vitaindítójának, mely felveti a kérdést: Szükség van-e paradigmaváltásra, s ha igen, milyen irányúra? Reméljük, a vitaindító sokakat indít álláspontjuk, szemléletük kifejtésére, a gyermekterápia jelen helyzetének, jövőjének megismertetésére. Tekintettel a téma jelentőségére a szerkesztőség maga is felkért hozzászólókat. Igyekszünk minél inkább eltérő szintéren dolgozó szakembert megszólaltatni. Mostani számunkban Horgász Csaba vitaindítója mellett Koller Éva és Sarkadi Borbála reflexióját közöljük.

Takácsy Márta, rovatfelelős

Az alábbiakban a gyermekterápiában megjelenő általános szemlélettel és gyakorlattal szeretnék vitába szállni és alternatív javaslatot megfogalmazni. Legalapvetőbb ellenvetésem azon megközelítésre irányul, mely a gyermekterápiát elsősorban egyéni terápiaként állítja be, amivel feloldhatatlan ellentmondásokkal terhelt, konfúzus terápiás gyakorlatot szentesít.

A szemlélet számos anomáliához vezető belső ellentmondása, hogy bár elismeri, hogy a gyermek patológiája elválaszthatatlan a szülők patológiájától és a szülők „segítsége” nélkül a terápia kudarcra van ítélve, mégis a *gyermeket* tekinti a páciensnek. Az ellentmondást azzal az útmutatással igyekszik feloldani, hogy a „gyermekterápiába” a szülőket (az esetek túlnyomó részében az anyát) is aktívan be kell vonni. Az ellentmondás ezzel azonban nem szűnik meg, hiszen a terápia – a legkevésbé hatékony módon – a beteg rendszernek továbbra is csupán egy elemére, a tünethordozó gyermekre fókuszál, miközben nem vállalja fel, hogy a betegség oki tényezőjét, a patogén családi környezetet, tehát a szülőket is *pácienssé* minősítse, és akként kezelje. A „gyer-

mekterápia” az anyával (szülőkkel) való „foglalkozást” speciális nehézségekkel járó alárendelt feladatnak tekinteti, amely a gyakorlatban többnyire koncepciótlan, esetlegesen alkalmazott „konzultációk” formáját ölti – vagy éppen „két, egymástól független ember párhuzamos egyéni terápiájaként” próbálja megoldani.

Ha elfogadjuk, hogy gyermekterápia nem létezhet a szülők aktív bevonása és együttműködése nélkül, akkor logikusan következik ebből, hogy önálló gyermekterápiáról sem beszélhetünk. A „gyermekterápia” kivétel nélkül minden esetben kvázi családterápia lehet csupán, és ennek a felfogásnak a gyermekekkel való terápiás foglalkozás szemléletében és gyakorlatában is egyértelműbb következetességgel kellene tükröződnie. Véleményem szerint, az általános eljárás, amely automatikusan a gyermeket tekinti páciensnek (őt diagnosztizálja és veszi terápiába), átgondolatlan hagyományon alapuló, helytelen gyakorlat, amit ma már semmilyen elmélet nem igazol. Ma már talán senki nem kérdőjelezi meg a széleskörben elfogadott álláspontot, mely szerint gyermek nem létezik

önmagában: személyisége, gondolkodása, patológiája a családi környezet hatására formálódik. Hogyan tekinthetnénk el ezek után a *patogén családi környezet* fókuszba állításától? Ez olyan lenne, mintha a baktériumfertőzést az orvos csupán az immunrendszer erősítésével igyekezne kezelni, ugyanakkor nem törődne magával a betegség okával, a fertőzéssel. Ha viszont figyelembe vesszük a patogén családi környezetet, akkor elméleti szinten is el kell ismernünk a gyakorlati konzekvenciák levonásával, hogy a páciens nem a gyermek, hanem minden esetben maga a *patogén rendszer*, azaz a család. Vagy másként: „gyermekterápia” mint olyan, nem létezik, csak kvázi családterápiáról beszélhetünk!

„Gyermekterápia” mint olyan, nemcsak lélektani, hanem jogi és egzisztenciális értelemben sem létezhet. A gyermek nem önálló „jogalany”, a szülei felelnek érte, így a vele kapcsolatos dolgokról is ők hozzák (nekik *kell* meghozniuk) a döntéseket. Szerződés csak teljes jogú, önálló felek között jöhet létre, a gyermek pedig nem ilyen, ezért terápiás szerződést sem lehet vele kötni – nyilvánvaló, hogy páciens sem lehet belőle! A terapeuta próbálkozása, hogy „szerződést” kössön a gyermekkel, hamis illúzió, amely minden érintettet tévútra vezet. Ha a gyermek sem jogilag, sem egzisztenciálisan nem önálló „páciens”, akkor lélektanilag sem lehet az. Csupán a szülő felelős és önálló „jogalany”, ezért terápiás szerződést is *csak vele* lehet kötni, a szerződés pedig nem vonatkozhat másra, mint a *szülő* problémájának megoldásában való közreműködésére. Ez a probléma pedig az, hogy gyermeke tünethordozó. A diagnosztikus kérdés csak úgy merülhet fel, hogy milyen okok vezettek ahhoz, hogy a *segítséget kereső szülő* gyermeke tünethordozóvá vált? Logikus, hogy a diagnosztika sem irányulhat a gyermek kizárólagos vizsgálatára, hanem bele kell illeszkednie a családi

dinamika (patológia) feltárásának folyamatába. A gyermek diagnosztizálásának csak ebben a tágabb összefüggésrendszerben van létjogosultsága. Ezzel összhangban, a terápiás indikáció során is elsőséget kell engedni a *patogén rendszerre* irányuló beavatkozás lehetőségének, és csak *ez után, ennek részeként, szükség esetén* kerülhet sor a gyermekkel való egyéni foglalkozás szükségességének megállapítására.

Érvelésem logikája szerint ha csak a szülő lehet a páciens, a gyermeknél mutatkozó problémákat is a *szülő* problémájának kell tekinteni, ezért a gyermekhez is csak rajta keresztül lehet hozzáférni és terápiába vonni. Jóval többről van tehát szó, mint a „szülő aktív bevonásáról”, pláne „párhuzamos terápiájáról”! Álláspontom szerint, a „gyermekterápiát” helyesebb lenne *hierarchikusan egymásba ágyazott lélektani terekben való intervencióként* meghatározni, ahol a legtágabb tér – a „páciens” – maga a családi rendszer, és ebbe ágyazódnak be a családtagokkal folytatott intervenciók egyéni lélektani terei: a hierarchia közbülső szintjén a szülőkkel/szülőpárral zajló lélektani munka, legalsó szintjén pedig a gyermekkel való kétszemélyes helyzetben zajló terápia folyik. Akármelyik szinten avatkozik is be a terapeuta, mindig a családi rendszer egészében kell gondolkodnia, amit a szülővel kötött terápiás megállapodástól kezdve, mindvégig képviselnie kell. A szülőkkel is meg kell értetnie, hogy a terápia nem a terapeuta és a gyermek között zajlik, hanem mindekelőtt *velük* (a szülőkkel), és a terápia sikere nem a gyermekkel folytatott munka sikerétől függ, hanem elsősorban a szülők belátóképességének, erőfeszítéseinek, és változtatásra való hajlandóságuknak a gyümölcse lehet csupán.

Horgász Csaba

A GYERMEKTERÁPIA LÉTJOGOSULTSÁGA

Számomra a gyermekterápia mindazt a terápiás/konzultációs tevékenységet jelenti, melynek célja a gyermek problémáinak csökkentése vagy megszüntetése.

A gyermek függő helyzetű, fejlődése a gondviselővel – szüleiével – való kapcsolata minőségétől függ. A gyermekkel való probléma esetén elsőként a szülőkkel folytatott konzultációban kell összefüggést találni a gyermek problémája és a szüleiével való kapcsolat közt, mégpedig a szülők által is belátott és elfogadott összefüggést. A szülők kompetenciájának megtartása alapvető a gyermekterápiákban, azaz el kell fogadtatnunk, hogy a szülők együttműködése és

közreműködése nélkül a gyermek problémája nem oldható meg csupán a szakember által. A szülőkkel folytatott konzultáció összetett feladat, de semmiképp sem jelenti a szülők terápiáját. Kijelölheti a szülői funkciók hiányosságai és a szülő, mint ember élettörténetéből fakadó problémák közti összefüggést, de nem vállalkozhat a szülők személyiségfejlődési hiányosságának pótlására.

A szülőkkel kötött szerződésben szerepelnie kell annak, hogy a gyermek problémái hogyan fűggenek össze a szülői funkciók hiányosságaival. A szülőknek el kell fogadniuk, hogy amennyire képessé-

geik és lehetőségeik engedik, tudatosan törekszenek ezen hiányosságok csökkentésére. Ettől függ, hogy a gyermekterapeuta mennyire tud változásokat elérni a gyermekével folytatott terápiás munkában. A szülő dönthet úgy, hogy saját jogon, más terapeutával terápiát kezd személyisége hiányosságainak csökkentésére, többek között azért, hogy jobban működő szülő lehessen.

A gyermekkel folytatott terápiás munkában a terapeuta azokat a hiányokat igyekszik pótolni, amik a hiányos szülői működés miatt alakultak ki. A gyermekkel is szükséges a szerződés-kötés a saját szintjén, hogy értelmezni tudja, mi a célja a kapcsolatuknak. A terapeutának meg kell találnia, hogy a szülők által jelzett problémából mi az, ami a gyermek számára is probléma és milyen módon tudna azon – a terapeuta segítségével – változtatni. A gyermek kompetenciájának kijelölésére is szükség van.

Végezetül – kapcsolatokról lévén szó – szót kell ejtenünk a terapeuta kapcsolódásáról a szülőkhöz, a gyermekhez és a problémához. A terapeuta kapcsolódása modell értékű és terápiás hatással bír. Nem minősít, hanem az együttműködést keresi, belátó, de a fejlődést támogató módon keresi a megértést. Értelmi és érzelmi szinten a probléma lehető legjobb megoldására törekszik, de elfogadja a résztvevők korlátait, és amennyire lehet, velük is próbálja azt elfogadtatni.

Az elérhető legjobb megoldás a résztvevők, a szülők, a gyermek és a terapeuta együttes munkájával bontakozik ki, a lehető legnagyobb mértékben megtartva minden résztvevő kompetenciáját a gyermek további fejlődése érdekében.

Koller Éva

Alapjaiban egyetértek a Horgász Csaba által képviselt állásponttal, én is úgy gondolom, hogy paradigmaváltásra van szükség a gyermekterápiában: el kell mozdulni attól a szemlélettől, amely a gyermek intrapszichés problémáinak megoldását tekinti elsődleges feladatnak, és ezért a kezelés legalkalmasabb formájának az egyéni terápiát tartja.

Egyetértek azzal is, hogy mivel a gyermek függő helyzetben van környezetétől – elsősorban a családjától –, ezért pszichés fejlődésére, esetleges patológiájára tartós befolyással csak akkor tudunk lenni, ha a környezetében is változást érünk el. Ezért magam is helytelennek tartom, ha a szülőkkel végzett munkát alárendelt feladatnak tekintjük.

Mégis vitatkoznék a Horgász Csaba által felvázolt szemlélet bizonyos pontjaival: elsősorban a hang-

súlyokat helyezném máshova. Elsőként mindjárt a gyermeki patológia eredetére vonatkozóan: bár nem kétséges, hogy a gyermek személyiségére és patológiájára a családi környezet döntő hatással van, azonban nem állítható, hogy „a betegség oki tényezője a patogén családi környezet” (értsd: kizárólagosan az). Még ha patogén is a családi környezet, a betegség kialakulásába más tényezők is mindig beletársanak: veleszületett adottságok, hajlamok (ezek patogenetikai szerepét a mai kutatások egyre jobban hangsúlyozzák), valamint a családon kívüli egyéb környezeti hatások (például kortárs csoport, óvoda, iskola, stb).

Azért lehet ennek a hangsúlybeli különbségnek nagy jelentősége a terápiás munkában, mert nem mindegy, hogy a szülőket milyen módon próbáljuk meg bevonni a folyamatba. Nem lehet ugyanis valakit saját akarata ellenére egyszerűen „pácienssé minősíteni és akként kezelni”. A szülők érdemi bevonása komoly terápiás munkát igényel, sokszor ez a legnehezebb része a gyerekterápiának, és be kell látni, hogy még a legfelkészültebb szakembernek sem sikerül minden esetben elérnie ezt a célt, még akkor sem, ha teljes erejéből törekszik rá. Véleményem szerint éppen ez a sajátos nehézség az egyik fő oka annak, hogy a gyerekterápia gyakorlatában a kelletténél nagyobb hangsúlyt kap az egyéni terápia – mert egyszerűen nem sikerül érdemi módon bevonni a családot.

Ezért, bár elvileg egyetértek a Horgász által felvázolt „hierarchikusan egymásba ágyazott lélektani terek” koncepciójával, azonban a legnagyobb feladatot éppen az jelenti, hogy megteremtjük a feltételeit a különböző szinteken történő intervenciónak. Álláspontom szerint erre akkor van a legnagyobb esély, ha a szülőket az első pillanattól fogva egyenrangú partnerekként kezeljük a gyermek problémájának megoldásában. Egy olyan attitűdről van szó, amelyben a szülőkre nem mint patogén tényezőkre tekintünk, hanem mint szakértőkre – gyermekük legjobb ismerőire –, akik valamiben elakadtak, és most segítségre, új nézőpontokra van szükségük ahhoz, hogy szülői kompetenciájukat vissza tudják nyerni. Ez a szemlélet – a családterápiás megközelítés elveinek megfelelően – kiemelt figyelmet fordít a család felhasználható erőforrásainak felkutatására. Az analitikus tudásból pedig azt tudja jól hasznosítani, hogy a terapeuta fokozottan figyel a szülőkkel létrejövő terápiás (áttételi) kapcsolat alakulására, és azon dolgozik, hogy ne növelje, hanem éppen hogy csökkentse a szülők büntudatát és narcisztikus sérelmét (amely érzések szükségképpen jelen vannak

minden szülőben, akinek a gyermekével valami baj van), valamint kezelje a terapeutára irányuló szülői projekciókat, amelyek akadályozzák az együttműködést.

Legalább az egyik szülőt általában sikerül megnyerni így a terápiának – optimális esetben mindkettőt –, de vannak olyan esetek, ahol minden erőfeszítés ellenére egyiket sem. Ilyenkor, főleg nagyobb gyerek esetében, lehet létjogosultsága a pusztán egyéni terápiának, amelynek célja, hogy a gyerek képes legyen jobban alkalmazkodni az adott körülményekhez. Nagyobb szerepe lehet ilyenkor egyéb környezeti feltételek módosításának – például iskolai beavatkozás –, amely egyébként akkor is nagyon hasznos lehet, ha a családdal jó munkakapcsolat van.

Összefoglalva, úgy gondolom, hogy valóban szükség van szemléletváltásra a gyermekterápiában, mégpedig abban az irányban, hogy a terapeuta tekintse a szülőt egyenrangú félnek, partnernek, akivel szorosán, rendszeresen együtt kell működjön a gyermek érdekében. Ehhez az együttműködéshez a terapeutának törekednie kell arra, hogy a terápia részeként ugyanolyan jó (terápiás) kapcsolatot alakítson ki a szülővel, mint a gyerekkel. Amennyire ez sikerül, annyira válik pácienssé a szülő, abban az értelemben, hogy rá meri bízni magát egy szakemberre, bízni tud abban, hogy az megérti őt, azonosul az érdekeivel, segíti, támogatja céljai megvalósításában.

Sarkadi Borbála